

Nagy Zoltán népmesekutató emlékezete

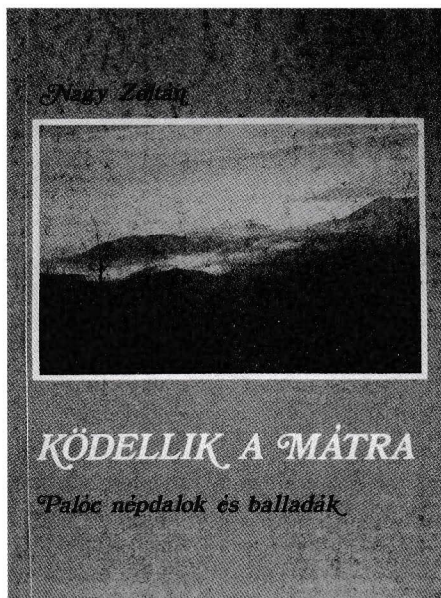
2020. március 5-én, életének nyolcvankettedik évében elhunyt Nagy Zoltán, a Palócvidék egyik legnagyobb jelentőségű népmesekutatója. Zoli bácsi gyakran mesélt nekünk új gyűjtéseiről, szívesen játszott nekünk a furulyáján, mert szívügyének tartotta, hogy megismerjük a néphagyományokat.

Nagy Zoltán tanár, népdal- és népmese-gyűjtő 1938. május 24-én született a Nógrád megyei Zabarón. Szülei munkás-emberek voltak, édesapja gyárban, édesanyja erdészetben dolgozott. Édesapja hadifogsága idején nehéz körülmények között éltek a szülőfalujában, ahonnan a munkalehetőség miatt Salgótarjánba költözött a család. Általános iskolai tanítója ösztönzése nyomán a városi iskolában már tudatosan a pedagóguspályára készült. Kitűnő eredményel végezte el Balassagyarmaton a Tanítóképző Gimnáziumot, majd Szegeden kitüntetéses oklevelet szerzett a Pedagógiai Főiskola magyar nyelv és ének szakán. Tanulmányait Debrecenben, a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar nyelv és irodalom szakon folytatta. A tanári oklevél megszerzése után Salgótarjánban kezdett el tanítani általános iskolában, középiskolában, majd a helyi zeneiskolában.

Érdeklődése a népzene felé fordult, megtanult citerán és furulyán játszani, majd megalapította a zeneiskola népzene tanszakát. Célul tűzte ki, hogy a magyar népzene a növendékek munkáján keresztül a város közösségét is formálja, a közös zenélés öröme a népi kultúra és a néphagyományok megismerésén keresztül is megvalósuljon. Azt vállalta, hogy a népművészet és a népzene személyiségformáló ereje egész életre szóló hatásával gazdagítja a növendékeket.

A közös éneklés élményét eljuttatta több helyre is, iskolájában az énekkart vezette, és a ceredi asszonykórus művészeti vezetője volt. Tanítványait a próbákön és fellépéseken kívül különböző programokkal igyekezett közösséggé kovácsolni, örömmel vitte őket kirándulni a környékre és távolabbra is. Klubdelutánokat, vetélkedőket, vers- és prózamondó versenyeket szervezett.

1976-ban érdeklődése a népmese- és népdalgyűjtés felé fordult, célul tűzte ki a Palócföld néphagyományának felkutatását. „Zabari kisgyermekkorom óta mindig is vonzódtam a kétkezi munkásokhoz, érdekelt a nehéz sorsú, sok megpróbáltatáson átment, tiszta erkölcsű emberek élete. [...] Évszázadok óta megannyi szokást, tradíciót, kulturális kincset, értéket is létrehoztak és adtak tovább nemzedékeken, generációkon átív-elően. Létszámuk gyors ütemű csökkenésével elérkezettnek láttam az időt, hogy nekilássak hagyományaik, szellemi batyujuk

megismeréséhez, feldolgozásához” – fogalmazott 2008-ban, egy irodalmi esten.

Élete során adódott nehézségei, fia elvesztése és lányai külföldre költözése ellenére is fáradhatatlanul járta a megye falvait, és gyűjtött az utána jövő generációk számára. A meséket házban, udvaron, hegyoldalon gyűjtötte, a falvakba hol autóval, hol kerékpárral ment. „Én – méhecske módjára – csak gyűjtője vagyok annak, amit a palócság az elmúlt évszázadokban néprajzi értéként létrehozott”. A meséket, népdalokat

magnetofonra rögzítette, majd – hazaérve – lektottázta, a szövegeket pedig soronként írta le írógéppel. Mindig nagyon igényes volt, egy apró hiba esetén is újra kezdte az írást.

A Palócvidék egyik leghíresebb gyűjtőjévé vált, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Osztálya és a Zenetudományi Intézet külső munkatársaként dolgozott. Gyűjtéseinek teljes anyaga a MTA hangtárában található. Több száz összegyűjtött népmesét a Néprajzi Múzeum őrzi bekötött kézirat formájában, a teljes anyag pedig a Salgótarjáni Balassi Bálint Megyei Könyvtárban található.

Számos kiadványt jelentetett meg gyűjtéseiből. Gajdár Béláné, zagvarónai adatközlő meséit *Az ikertündérek* (1990) című kötetben jelentette meg, melyből a Magyar Rádió hanglemezt készített. A gyerekek az *Esti mesék* sorozatban hallgathatták meg.

A *Kis népmese-lexikon és -határozó* (2008) című könyve a magyar népi kultúra megőrzésében fontos szerepet vállalt fel, célja az óvodai és általános iskolai pedagógusok munkáját segíteni, alapfokú ismereteket adni és ezáltal népszerűsíteni a népmeséket. A kötet leír ad a népmesék kialakulásáról, gyűjtésük kezdeteiről, megemlítve a korábbi gyűjtőket, valamint olvashatunk benne az egyes mesetípusok eredetéről. Bemutatja a népmesék főbb típusainak jellemzőit, és magyarázatot ad a népmesékben fellelhető jellemző szófordulatokra, fogalmakra. A könyv jelentőségét mutatja az is, hogy a Magyar Népköltészeti Lexikon szerzői is munkájuk fontos előzményeként jelölik meg. A kötetet magánkiadásban jelentette meg és a megyei óvodáknak, iskoláknak ajándékozta, továbbá több száz példányt juttatott a határon túli magyarságnak is.

A Magyar Népköltészet Tára sorozatban jelent meg a *Fanyűvő Jankó* (2010) című mesegyűjteménye, mely több mint harminc éves terepmunka eredménye. A nagyszámú gyűjtött szövegből kiválasztott 351 mese és monda sok jellegzetességét őrzi a palóc nyelvjárásnak.

További népmesés kötetei időrendben: *Póruházi szerelmeseik* (1987), *A megpatkolt boszorkány* (1987), *Az elvarázsolt királyfi*

Felhasznált irodalom:

Dr. Csongrády Béla: Nagy Zoltán tanár, etnográfus, a palóc népmesék szakértője
http://www.magyarorokseg.hu/fajlok/2011/jun/NagyZoltan_laudacio.pdf

Szemerkenyi Ágnes: Miért írunk magyar népköltészeti lexikont?

http://real.mtak.hu/10253/1/Ethno-lore-2013_Szemerkenyi.pdf

(1994), *Az aranyhajú lány* (1995), *Angyalbáránnyok* (2000), *Csalóka Péter* (2001). A kötetek végén található szómagyarázatok a palóc tájszavak pontos megértését hivatottak elősegíteni.

A gyűjtött népdalokat, balladákat és szokásdalokat a *Palóc karácsony – népi énekek és betlehemes játék* (1991), valamint a „*Ködellik a Mátra*” – *palóc népdalok, balladák* (1993) című kötetekben adta közre. Ez utóbbi kötetet a pedagógusok és népdalkedvelők segítségére is szolgál, akiket Nagy Zoltán tanácsokkal lát el a népi énekek előadásmódjára, a balladaéneklésre, a népdalcsokok összeállítására vonatkozóan. Kiadásának közvetlen előzménye három tematikus kötet.

A *Nógrádi bányászdalok* című könyvben egy kevésbé kutatott terület, a nógrádi bányászok dalai vannak csokorba gyűjtve. Salgótarján környékén sok bányásztelepülés található, ám munkásaik dalainak kutatása mégsem volt egyszerű, mert sok népies műdal közül kellett kiválasztani az igazi népdalokat. Az 1976-os kiadású kötet három év gyűjtőmunka eredménye, húsz bányászfalu dalai találhatók benne. A *Nógrádi balladák* három évvel a bányászdalok kiadása után jelent meg magánkiadásban. Ugyan a kutatott területen már feledésbe merült a klaszszikus ballada, de Nagy Zoltán számos balladai előadásmóddal énekelte a tudott még egy csokorba gyűjteni. A harmadik tematikus kötet a *Nógrádi summásdalok*, melynek anyaga az idény munkások, a summások életéhez kötődik. Ezen kötetek nyújtották az alapot a „*Ködellik a Mátra*” megszületéséhez, amely méltó összefoglalása, válogatása a különböző témájú daloknak.

Nagy Zoltán szívügye volt a palóc vidék néphagyományának megőrzése. Összegyűjtötte a témában fellelhető könyveket, jó kapcsolatot ápolt a tájegység más gyűjtőivel is. Ezekből a könyvekből gyakran ajándékozott nekem is. Így került a kezembe kisiskolásként az „*Édesanyám rózsafája*” című kötet is, Ág Tibor, a Felvidék néphagyományai gyűjtőjének szerkesztésében. A Zoli bácsitól kapott „*Rózsát ültettem a gyalogútra*” című könyv elején olvashatom, hogy a dalok gyűjtője, Maczkó Mária „Nagy Zoltánnak barátsággal, szeretettel” adta a könyvet.

Munkásságát több alkalommal is díjazta szülőföldje és a szakma is, többek között KÓTA-emléklappal és emlékéremmel. Legjelentősebb díjai: A Szocialista Kultúráért kitüntető jelvény (1988), Hazáért és Szabadságért oklevél és emlékérem (1991), Madách Imre-díj Nógrád megyétől (1991), Pro Arte-díj Salgótarján városától (2002), Magyar Örökség kitüntető cím a népmese-kutatói munkásságáért (2011)

Janurik Tímea

Laudáció

A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes Magyar Örökség díjához

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Bíráló Bizottság! Tisztelt megjelentek! Jó napot kívánok mindannyiuknak!

Rövid méltatásban igyekszem Önöknek bemutatni az immár ötven éve működő Szóttos Kamara Néptáncgyűttest, a felvidéki magyar néptáncmozgalom egyik kiváló képviselőjét, létezése alatt mindenkor példamutató irány-meghatározóját.

A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes 1969-ben alakult meg. Alapítói az akkor már több mint tíz éve működő felhivatásos „Ifjú Szívek” Magyar Dal- és Táncgyűttes tánckarából kivált táncosok, táncospárok voltak. A Csemadok azért támogatta a kezdeményező fiatalok új együttest alapító szándékát, mert az a felvidéki magyar hagyományos kultúra kutatását, feltárását, művelését tűzte ki elsődleges feladatául. Az 1949. március 5-én megalapított Csemadoknak az volt az elképzelése, hogy az újra indítható, újra induló magyar kulturális életet a néphagyomány, a népi kultúra hagyományainak jelentős igénybevételeével építi ki. Az új néptáncgyűttes alapító dokumentumában vállalta a volt állami együttes munkájának folytatását, alkotói irányzatának követését, a felvidéki magyar tánc-, ének-, zene- és szokáshagyományok feltárását, összegyűjtését, színpadi feldolgozását és terjesztését.

Ebben az időben Európa keleti felén a követendő példa a – Mojszejev meg Alexandrov vezette – szovjet együttesek voltak. Az Ifjú Szívek együttes is fokozatosan erre az irányra állt. Ez ellen lázadtak fel a fiatalok: megalakították a maguk tánccsoportját, amely később zenekarral, szólóénekesekkel bővült ki, majd felvette a Szóttos Kamara Néptáncgyűttes nevet.

A kibővített együttes aztán, 1971 nyarán a bodrogközi és alsó-zempléni magyar falvakban megtartotta első, kéthetes tájoló előadásorozatát.

A Szóttos szinte megalakulásától a mai napig meghatározó együttese a csehszlovákiai, illetve szlovákiai magyar néptáncmozgalomnak. Köszönhető ez mindenkinek, aki a Szóttos munkájában ilyen vagy olyan formában közreműködött. Elsősorban a rendkívül szuggesztív és igazából a Szóttos Táncgyűttest alapító Quittner János koreográfusnak, Ág Tibornak, a későbbi népdal- és zenetudósnak, és a Quittner utáni vezetőknek: Varga Ervinnek, Richtarcsik Mihálynak, Hégli Dusánnak és a többieknek, akik mára jó nevű hivatásos koreográfusok lettek. Idő szűke miatt csak a legmagasabbra jutottakat neveztem meg, elismerve azt is, hogy számtalan amatőr táncgyűttest vezető koreográfusunk mint táncos gyakorlatilag a Szóttosban tanulta a későbbi munkája fontos alapjait.

A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes eddig mintegy huszonöt egészestés műsort alkotott. Egy-egy új műsorával, évente ötven-hatvan előadást megalósította bejárta, bejárja az egész Felvidéket. A hetvenes években voltak olyan évek, hogy százon felüli volt a fellépéseik száma. Az együttes évente szerepel a hazai magyar és szlovák országos népművészeti fesztiválokon. Nyaranta kéthetes tájoló fellépési körutat valósít meg. A felnőttek részére Pozsonyban, más előadásai után az adott helyszíneken rendszeresen táncházakat tart, valamint nyaranta néptáncbort szervez. Apró Szóttos néven gyerekcsoportot működtet. A gyerekek részére évente tánc- és játéktábor tart.

Az első hivatalos kiküldetéssel Olaszországban, a Goriziában tartott nemzetközi folklórfesztiválon, nagy sikerrel szerepelt. Elnyerte a fesztivál arany plakettel, oklevéllel és egymillió líra jutalommal járó fődíját, és az Örökös Aranydíjas Együttes titulust. 1990 óta gyakran vendégeskedett sikeresen más országok népművészeti fesztiváljain is, Magyarországon többször is, ahol 2000-ben harmadszor is elnyerte a Kiválóan Minősült Együttes megítélést, ezzel az anyaországunkban is a legjobb együttesek soraiba jutott. Több alkalommal meghívást kapott az amerikai földrész országában élő magyaroktól. Így oda is elvihette a Felvidék magyar, szlovák tánc- és dalkultúrája mellett az anyaországit és az erdélyit is. Most, november első felében is nagy sikerrel szerepeltek Dél-Amerika országában, előadásokat és táncházakat tartottak. Alkotó, együttesvezető koreográfusai voltak: Quittner János 1983-ig, aztán Varga Ervin, Richtarcsik Mihály, Hégli Dusán, Füzék György, Péter Tímea, Oláh Attila, Konkoly László, Nagy Myrtil, Németh Ildikó, Szabó Szilárd. A jelenlegi vezetők: Gémesi Zoltán, Füzék György és Balta Aranka, aki betölti a ruhatáros, viselettervező, adminisztratív vezető funkcióit is.

Az együttes mindig saját zenekarral működött. Azok is cserélődtek. A Koncz Gábor vezette jelenlegi zenekar a kiválóak közé tartozik. Az örökös szervező „titkár-mindenes” 2019-ben bekövetkezett haláláig az önzetlen Reicher Gellért volt.

A Csemadok a működésükhöz támogatásként a székházában próbatermet és irodát biztosít. Az együttes munkájának részletes ismertetésével az évforduló alkalmából A Szóttos 40 éve címmel könyvet adtak ki. A Szóttos Kamara Néptáncgyűttes az ötven év alatt végzett kiváló munkájának elismeréseként igazán megérdemli a Magyar Örökség díjat, amit a nevében ezúttal is köszönök. Köszönöm, hogy meghallgattak.

dr. Takács András

Elhangzott 2019. december 14-én, a Magyar Örökség díj átadásakor, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében.